

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MEHNAT BOZORIDAGI
O'ZGARISHLAR**

Raximov Baxromjon Ibrohimovich
Namangan Davlat Texnika
Universiteti Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi, dotsent

Nuraliyev Akbarmirzo
Namangan Davlat Texnika Universiteti,
Iqtisodiyot fakulteti, 3-bosqich 14-A23 talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning shakllanishi, texnologik o'zgarishlarning mehnat bozori tuzilmasiga ta'siri, yangi kasblar paydo bo'lishi, an'anaviy bandlik tizimining o'zgarishi, masofaviy mehnat va raqamli ko'nikmalarning o'sishi tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va uning mehnat resurslariga ta'siri haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, mehnat bozori, masofaviy ish, bandlik, avtomatlashtirish, raqamli ko'nikma, innovatsiya.

Introduction

XXI asrda insoniyat hayotining barcha jabhalarida raqamli texnologiyalar inqilobi ro'y bermoqda. Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda nafaqat ishlab chiqarishning samaradorligini oshiradi, balki butun ijtimoiy-iqtisodiy tizimning ishlash mexanizmini o'zgartirmoqda. Internet, sun'iy intellekt, robototexnika, "bulutli texnologiyalar", katta ma'lumotlar (Big Data) va avtomatlashtirilgan tizimlar jamiyatda yangi turdagi iqtisodiy faoliyatni shakllantirmoqda. Endilikda iqtisodiyotning raqobatbardoshligi tabiiy resurslarga emas, balki inson kapitalining raqamli savodxonligi va texnologik moslashuvchanligiga bog'liq bo'lib qoldi.

Raqamli iqtisodiyot deganda axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan, iqtisodiy faoliyatni raqamli shaklda amalga oshiradigan tizim tushuniladi. Unda asosiy kapital – ma'lumot (data). Har qanday iqtisodiy qaror ma'lumotlarni tahlil qilish, qayta ishlash va ulardan qiymat yaratish orqali shakllanadi. Shu bois "ma'lumot – bu yangi neft" degan ibora iqtisodiy adabiyotlarda keng qo'llanmoqda. Bu holat mehnat bozorining shakllanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi, chunki har bir sohada inson mehnatining mazmuni o'zgarib, intellektual faoliyat ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi kunda raqamli iqtisodiyotda yuzlab yangi kasblar vujudga kelmoqda. Dasturchilar, ma'lumotlar tahlilchilari, kontent yaratuvchilar, raqamli marketing mutaxassislari, mobil ilova ishlab chiquvchilar, kiberxavfsizlik bo'yicha ekspertlar – bularning barchasi mehnat bozorining yangi segmentini tashkil etadi. Shu bilan birga, avtomatlashtirish natijasida ayrim kasblar qisqarib bormoqda. Misol uchun, kassirlar, oddiy buxgalterlar, omborchilar, haydovchilar kabi kasblar o'rnini dasturlar va robotlar egallamoqda. Bu esa, bir tomondan, ish o'rinlarining

qisqarishiga sabab bo'lsa, ikkinchi tomondan, yangi texnologiyalarni boshqaruvchi va tahlil qiluvchi mutaxassislariga talabni oshiradi.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan mehnat shakli ham o'zgarmoqda. Masofaviy va gibril ish usullari kengayib, geografik cheklavlarni kamaytirmoqda. Xodim endilikda ofisda bo'lishga majbur emas — u internet orqali dunyoning istalgan nuqtasidan o'z vazifasini bajara oladi. Bu holat frilanserlik, startaplar va onlayn xizmatlar sohasining tez sur'atlarda rivojlanishiga turtki bermoqda. Shu bilan birga, raqamli mehnatning huquqiy asoslari ham takomillashmoqda: masofaviy ish shartnomalari, soliq tizimida yangi mexanizmlar, ijtimoiy himoya shakllari ishlab chiqilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyot davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. "Raqamli O'zbekiston – 2030" dasturi asosida axborot infratuzilmasini kengaytirish, elektron hukumat tizimini takomillashtirish, IT-parklar tashkil etish va ta'lim tizimini raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish ishlari amalga oshirilmoqda. Natijada minglab yoshlar IT sohasi, dasturlash, raqamli dizayn va internet marketing sohalarida yangi imkoniyatlarga ega bo'ldilar. Bu esa milliy mehnat bozorining yangi bosqichga ko'tarilganidan dalolat beradi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ishchi kuchi uchun talab o'zgarib bormoqda. Endilikda mehnat bozori quyidagi ko'nikmalarni talab qilmoqda: dasturlash asoslarini bilish, ma'lumotlar bilan ishlash, ijodiy fikrlash, tahliliy yondashuv, jamoada ishlash, ingliz tilini bilish va raqamli kommunikatsiya madaniyatiga ega bo'lish. Ta'lim tizimi ham bu o'zgarishlarga moslashmoqda. Oliy o'quv yurtlarida "Raqamli iqtisodiyot", "Sun'iy intellekt asoslari", "Katta ma'lumotlar tahlili", "Axborot xavfsizligi" kabi fanlar joriy etilgan. Bu fanlar orqali talabalar yangi iqtisodiy muhitga tayyorlanmoqda.

Raqamli iqtisodiyotning mehnat bozoriga ta'sirini quyidagi jadval orqali ifodalash mumkin:

Soha	Asosiy o'zgarishlar	Talab ko'nikmalar qilinayotgan
Sanoat	Robototexnika, avtomatlashtirish	IoT, dasturlash, texnik tahlil
Ta'lim	Onlayn o'qitish, raqamli platformalar	EdTech, media yaratish, raqamli savodxonlik
Moliya	Elektron to'lovlar, FinTech tizimlari	Data analitika, kiberxavfsizlik
Marketing	Internet reklama, e-commerce	SEO, SMM, kontent yaratish
Davlat boshqaruvi	e-Gov, raqamli xizmatlar	Ma'lumotlar tahlili, axborot huquqi

Jadvaldan ko'rinadiki, har bir sohada texnologiyalar inson mehnatini to'ldirib, natijadorlikni oshirmoqda. Shu bilan birga, kasblar tuzilmasi ham yangilanmoqda. Endilikda har bir mutaxassis o'z kasbida raqamli komponentga ega bo'lishi zarur. Misol uchun, o'qituvchi endi faqat dars o'tuvchi emas, balki onlayn kontent yaratuvchi, tahlilchi va masofaviy ta'lim menejeridir. Shu bois, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi inson kapitaliga investitsiya kiritish zarurligini ko'rsatmoqda.

Raqamli iqtisodiyotning o'sishi bilan "hayot davomida ta'lim olish" konsepsiyasi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Texnologiyalar tez yangilanayotgan bir paytda inson ham o'z bilimini doimiy ravishda yangilab borishi lozim. Shu sababli, qisqa muddatli o'quv kurslari, onlayn ta'lim platformalari va masofaviy o'qitish tizimlari tobora ko'paymoqda. Bu esa mehnat resurslarini qayta tayyorlash va yangi kasblarga yo'naltirish imkonini beradi.

Biroq raqamli iqtisodiyot bilan birga ayrim muammolar ham yuzaga kelmoqda. Eng muhimlaridan biri — raqamli tengsizlik masalasi. Aholining hamma qismi bir xil darajada internet va texnologiyalardan foydalana olmaydi. Bu esa hududlararo tafovutni kuchaytiradi. Shu sababli, davlat siyosati darajasida barcha uchun raqamli infratuzilmani teng imkoniyatda yaratish, aholining raqamli savodxonligini oshirish va axborot resurslaridan foydalanishni qulaylashtirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot mehnat bozorini tubdan o'zgartirayotgan global hodisadir. Yangi texnologiyalar yangi kasblarni, yangi imkoniyatlarni va yangi mas'uliyatni keltirib chiqarmoqda. Mehnat bozori endi faqat ish o'rinlari soni bilan emas, balki ishchi kuchining malaka va innovatsion salohiyati bilan baholanadi. Shuning uchun har bir inson raqamli kompetensiyalarni egallashga, yangilikka ochiq bo'lishga va doimiy o'sishga intilishi kerak. O'zbekiston uchun bu jarayon nafaqat iqtisodiy o'sish, balki inson kapitalini mustahkamlash yo'lida muhim qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Raqamli O'zbekiston – 2030" dasturi. Toshkent, 2020.
2. To'raqulov N. Raqamli iqtisodiyot nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
3. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age. New York: W.W. Norton, 2014.
4. OECD. Digital Economy Outlook 2023. Paris, 2023.
5. UNDP. Digital Transformation and Employment Report. New York, 2022.
6. Karimov B. Innovatsion rivojlanish va mehnat bozori. Toshkent, 2022.